

¹ *Волошинова Марина Олексіївна, асистент кафедри української філології та загального мовознавства Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Луганськ, Україна*

Анотація. Статтю присвячено актуальному питанню сучасної лінгвістичної науки – дослідженню місцевих територіальних діалектів. Підсилений інтерес мовознавців до глибокого й комплексного вивчення лексики народних говорів зумовлено низкою причин, серед яких і зацікавленість науковців матеріальною й духовною культурою свого народу, історією розвитку рідної мови. Східнословобожанські говірки, які належать до новостворених і постали внаслідок заселення й дозаселення Слобідської України, вважають ще малодослідженими, тому їх усебічне вивчення, зокрема й системні описи різних тематичних груп лексики, і до сьогодні залишаються актуальним завданням української діалектології. Їжа як повсякденна потреба людини найповніше розкриває щоденне життя народу, його побут, традиції, харчові вподобання, обмеження й заборони, тому є цінним джерелом для дослідників. У пропонованій розвідці на фактичному матеріалі, зафіксованому в селах Східної Слобожанщини, здійснено лексико-семантичний аналіз загальних назв поживної та непоживної їжі, назв, пов'язаних з процесами приготування їжі, найменувань на позначення роду діяльності людини, яка займається приготуванням їжі тощо. У процесі дослідження з'ясовано кількісний склад репрезентантів аналізованих сем, їхню функціональну активність. Особливу увагу приділено виявленню лексико-семантичних паралелей у віддалених та суміжних говірках інших діалектних континуумів, оскільки генетичною основою для виникнення й становлення східнословобожанських говірок були полтавські, подільські, центральнослобожанські говірки. У світлі виявлення динамічних процесів у лексиці як рухомого складника мови, номени лексико-семантичної групи „Загальні назви їжі” проаналізовано на предмет визначення статичного й динамічного, а також трансформаційних процесів, які відбуваються в семантиці досліджуваних мовних одиниць. З цією метою під час опису було здійснено порівняльний аналіз зафіксованих маніфестантів з історичними лексикографічними та етнографічними джерелами, що дало змогу відстежити просторову поведінку лексем на двох часових зрізах – синхронному та діахронному.

Ключові слова: їжа, сема, номен, говори, східнословобожанські говірки.

Дослідження лексичного складу місцевих територіальних діалектів становить значний інтерес і залишається вкрай актуальним завданням сучасної лінгвістичної науки. У цьому зв'язку територія Східної Слобожанщини є цікавим для дослідження регіоном, оскільки впродовж багатьох століть її заселяли вихідці з різних регіонів України та Росії, що, безперечно, відбилося на місцевих діалектах.

Мета статті – здійснити опис загальних назв їжі на матеріалі українських східнословобожанських говірок. Заявлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) здійснити лексико-семантичний аналіз зафіксованих лексем; 2) порівняти виявлені маніфестанти з відповідниками, наявними в інших діалектних континуумах; 3) відстежити просторово-часову поведінку назв у заявленій лексико-семантичній групі (ЛСГ).

Джерельною базою дослідження слугує діалектний матеріал, записаний в експедиціях упродовж 2009 – 2012 рр. у 61 населеному пункті Луганської області, лексикографічні праці та історичні джерела. Актуальність розвідки зумовлено відсутністю системного опису тематичної групи лексики (ТГЛ) „Назви їжі” в українських східнословобожанських говірках.

На думку Л.А. Власової, опис найменувань матеріальних артефактів – носіїв інформації про щоденну життєдіяльність людини, яка дозволяє їй забезпечувати себе найнеобхіднішим – їжею, одягом, житлом, знаряддями праці, інструментарієм тощо, є вельми актуальним. Їжа, звичайно, посідає перше місце серед перелічених реалій [6].

Системному вивченню діалектних назв їжі присвячено дисертації таких українських науковців, як З.Т. Ганудель (українські говірки Схід-

ної Словаччини) [7], Є.Д. Турчин (східнополіські говірки) [31], Е.Д. Гоца (карпатські говори) [10], Л.Л. Ур (ужансько-латорицькі угорські говірки Закарпаття) [33], Н.Г. Загнітко (східностепові говірки) [14]. Значний досвід у дослідженні лексики харчування мають російські вчені: С.В. Дмитрієва, І.С. Лутовинова (псковські говори) [12; 20], Н.Г. Ільїнська (архангельські говори) [16], Л.І. Анохіна (орловські говори) [1], В.В. Губарева (тамбовські говори) [8], Т.В. Карасьова (говірки Воронежчини) [17], О.В. Малоземліна (російські говори камчадалів) [21]. Аналіз їжі на матеріалі говірок Прип'ятського Полісся здійснив білоруський дослідник Г.Ф. Вештарт [5].

На позначення загальних назв їжі в українських східнословобожанських говірках найпоширенішими є номени: *йїда* (н. п. 2, 5, 8, 10 – 12, 14, 16, 18, 22, 24, 28, 29, 31, 32, 35, 42, 44, 47, 48, 50, 52, 53, 56, 57, 59, 61); *йїжа* (н. п. 1, 6 – 8, 11, 13, 14, 18, 19, 23, 24, 26, 27, 30, 31, 33, 37, 45, 50, 52, 56, 60); *харч'ї* (н. п. 1, 9, 10, 14, 17, 21, 22, 26, 32, 34, 37 – 40, 49, 51, 55, 56). Меншу функціональну активність виявлено для лексеми *продукти* (н. п. 3, 10, 20, 22, 29, 36, 37, 39, 41, 43, 47, 49) і складеного номена *продукти харчуван':а* (н. п. 1, 16, 39, 42, 46, 58). Інші назви зафіксовано спорадично: *'п'ишч'а* (н. п. 4, 56), *харч'* (н. п. 38), *ст'рава* (н. п. 5), *домашн'а ст'рава* (н. п. 57), *'кушан':а* (н. п. 57), *бл'удо* (н. п. 54).

Виявлені номени мають відповідники і в дистантних, і в суміжних говірках української мови, наприклад, гуцул. *йїда* 'їжа, страва' [26, 73], 'їжа, страва' [22, 85], 'їжа, харч' [9, 87], н.-наддніпр. *'пища* 'їжа, харч', *продухти* 'харчі' [34, III, 112; 284], сх.-степ. *йїда* 'загальна назва їжі' [23, 40], *йїжа*, *йїда*, *харч'ї*, *'п'ишч'а* 'загальна назва їжі' [14, 26], сх.-поліс. *йїжа*, *йїда*, *харч'ї*, *'п'ишч'а* [31, 6]. У гуцульських говірках лексему *харч* зафіксовано із значенням 'їжа, яку беруть у дорогу' [9, 200; 22, 178].

У Словнику української мови за редакцією Б.Д. Грінченка (далі СГ) центральні номени, що ілюструють описану вище сему, зафіксовано з тотожними значеннями: *йїда*, *йїжа* [28, II, 196], *харч*, *харч'ї* [28, IV, 388], *ст'рава* [28, IV, 212]. В етнографічній праці кінця XIX ст. В.І. Іванова часто вживаним на позначення аналізованої семи є репрезентант *пища*: *Осенью пища улучшається...* [15, 100]; *Пищу крестьянь составляют слѣдующія кушанья...* [15, 184 – 185]. Отже, давні джерела, зокрема СГ, фіксують ключові лексеми, що побутують на сучасному часовому зрізі.

Сему 'те, що вариться або вже зварене' ілюструють маніфестанти *'вариво* (н. п. 2, 8, 14, 21, 23, 24, 33, 36 – 38, 40, 59, 61), *ст'рава* (н. п. 1, 5,

6, 17, 26 – 29, 43, 46, 47, 49, 56), *йїжа* (н. п. 1, 3, 16, 21, 34, 45, 47, 52, 56, 61), *го'тове* (н. п. 8, 13, 15, 22, 32, 34, 37, 53), *йїда* (н. п. 3, 17, 35, 47, 56), *бл'удо* (н. п. 11, 39, 41, 56). Спорадично зафіксовано двослівні назви: *го'това ст'рава* (н. п. 14, 18), *го'това йїжа* (н. п. 16, 42), *'варе'на йїжа* (н. п. 30), *го'тове бл'удо* (н. п. 54), *го'това йїда* (н. п. 24), *го'това 'п'ишч'а* (н. п. 19) та однослівні номени: *з'варе'не* (н. п. 14, 20), *при'го'тоуле'не* (н. п. 57, 60), *о'біт* (н. п. 34, 37), *сн'їданок* (н. п. 34), *при'варка* (н. п. 43), *'пишч'а* (н. п. 17).

Лексеми *йїжа*, *йїда*, а також фонетичні (*'п'ишч'а*, *'пишч'а*) та граматичні (*ст'рави*, *ст'рава*) варіанти існують у східнословобожанських говірках з двома значеннями: 'загальна назва їжі' й 'те, що вариться або вже зварене'. Подібні випадки утворення семантичних протиставлень зафіксовано й системними описами поліських [31, 6] та східностепових говірок [14, 27 – 28].

З тотожним значенням лексема *'вариво* відома в гуцульських, західноволинських та східнополіських говірках: 'усе, що вариться і зварене' [26, 20], 'різні варені страви' [18, 81], 'процес приготування їжі, варена їжа' [31, 13]; у лемківських говірках назву *о'бід* зафіксовано не лише із значенням часу приймання їжі, а й 'страви, приготовленої для сніданку' [32, 203]. У поліських говірках назва *'вариво* має значення 'квашенина' [19, 40]. Номен *ст'рава* в східностепових говірках зафіксовано із семантично близьким для досліджуваних говірок значенням 'приготовлені для їди продукти' [23, 101].

Із проаналізованих лексем у СГ наявні лише три – *'вариво/вариво* 'вареная пища' [28, I, 126], *ст'рава* 'кушанье, пища, кормь, продовольствие' [28, IV, 212], що свідчить про суттєве поповнення репрезентативного репертуару на сучасному етапі.

Сему 'їжа, що добре насичує' маніфестують назви, які не набули значного поширення в обстеженому ареалі, деякі функціонують спорадично: *'жирне* (н. п. 1, 3, 22, 24, 32, 33, 56, 57; у н. п. 2, 29, 59 – *'жирна*; у н. п. 10, 52, 53 – *'жирний*); *'ситний* (н. п. 14, 21, 24, 30, 49, 52, 53, 61), *'ситне* (н. п. 8, 13, 20, 22, 44), *'ситна* (н. п. 2, 11, 24, 42, 50); *три'уке* (н. п. 22, 32, 33, 56; у н. п. 21, 39 – *три'укий*; н. п. 23 *три'ука*, у н. п. 33 *т'ри'уно*); *по'жи'уне* (н. п. 21, 26; у н. п. 21 – *по'жи'уний*), *кало'р'їна* (н. п. 17, 55; н. п. 56 – *кало'р'їне*); *ско'ромне* (н. п. 8, 47, у н. п. 5 – *ско'ромна*); *на'сич'ений* (н. п. 14); *в'кусна* (н. п. 24); *мас'кий* (н. п. 32); *п'лотне* (н. п. 33). Як бачимо, здебільшого назви виявляють варіативність у граматичній категорії роду. Не є функціонально активними й двослівні номени – *'добра йїжа* (н. п. 14), *кало'р'їна йїжа* (н. п. 47), *'сита йїжа*

(н. п. 18), *'ситна 'йїжа* (н. п. 21, 34), *'ситна ст'рава* (н. п. 47), *три'у'ка 'йїжа* (н. п. 42).

Деякі з наведених репрезентантів функціонують у говірках інших континуумів: гуцул. *три'вучий* 'поживний, тривкий' [9, 188], *'ситний* 'калорійний, поживний' [26, 174], зх.-волин. *тривуз'ней* 'тривкий' [18, 240], поділ. *мас'ний* [4, 60], зх.-поліс. *'ситий* 'жирний', *три'в'кі* 'поживний, ситний' [2, II, 146, 208], сх.-степ. *ситний* [23, 93], *'ситна*, *'сита*, *тре'в'ка*, *'жирна*, *по'живна* [14, 32].

У СГ сему з ідентичним значенням репрезентовано номенами *'жирно* [28, I, 485], *'ситний* [28, IV, 124], *т'ривний* [28, IV, 282], *ско'ромний*, *с'коромно* [28, IV, 140], *наси'щати*, *наси'щатися* [28, II, 519], *'масно*, *мас'ний* 'жирний, пропитаний жиромъ, масломъ (о кушаньяхъ)' [28, II, 408]. Зіставлення кількісного складу лексем на двох часових зрізах (на сучасному – 26, в історичних пам'ятках – 9) дозволяє стверджувати про збільшення репертуару назв.

Сему 'непоживна їжа' представлено лексемами *пі'сна ст'рава* (у 19 говірок – н. п. 1, 6, 8, 9, 11, 14, 15, 17, 18, 21, 24, 34, 37 – 39, 42, 44, 47, 57), *пі'сна* (н. п. 2, 7, 21, 27, 29, 30, 33, 40, 41, 46, 55, 56), *пі'сний* (н. п. 11, 14, 24, 26, 29, 37, 42, 49), *пі'сн'і ст'рави* (н. п. 1, 5, 10, 16, 36, 37, 54, 59), *пі'сне* (н. п. 4, 20, 22, 23, 32, 45). Репрезентанти *пі'сна й'їда* (н. п. 16, 33, 52), *д'йї'єтич'на* (н. п. 53, 56, 61), *пі'сн'і* (н. п. 35, 49), *пі'снен'ке* (н. п. 51), *п'р'існа 'йїжа* (н. п. 8), *п'р'існа* (н. п. 33), *п'р'існе* (н. п. 22), *'посний* (н. п. 10), *'посна* (н. п. 12), *'посн'і* (н. п. 56), *не'жирний* (н. п. 11) зафіксовано поодинокі.

Іншим діалектам притаманні назви з тотожним для обстежених говірок значенням: *пі'сний* [4, 74; 24, 274; 25, 288; 22, 134; 2, II, 52; 23, 76]; *'посний* [2, II, 76; 23, 76]; *пі'сна*, *'посна* [14, 32].

Тотожність семантики на двох хронологічних зрізах спостерігаємо, звернувшись до СГ, де назви *пі'сний* [28, III, 188], *п'р'існий*, *п'р'існо* [28, III, 455], *'ситий*, *'ситний*, *'ситність* [28, IV, 123 – 124] упродовж століття не зазнали трансформаційних змін. Але на сучасному хронологічному зрізі кількість лексем більша: 16 проти 6, наявних у СГ.

Сему 'процес приготування їжі' в обстеженому ареалі найчастіше репрезентовано спільнокореневими іменниками віддієслівного походження: *гд'тоу'ка* – (н. п. 18, 20, 26, 28, 37, 46, 47, 52, 56, 59), *гд'туван':а* (н. п. 1, 11, 21, 37, 46, 49, 55, 56), *при'гд'туван':а* (н. п. 16, 37, 41, 47, 50). Виявлено також інфінітиви із закінченнями *-ти* або *-т'*: *гд'товити* (н. п. 3, 5, 16, 23, 33), *гд'товит'* (н. п. 8, 15, 37, 45), *гд'туват'* (н. п. 26, 51); *ку'хд'варити* (н. п. 13, 14, 34, 38), *ку'хд'варит'* (н. п. 1, 45), які, на думку С. П. Бевзенка, у багатьох

південно-східних говорах функціонують у паралельному вжитку [3, 126].

Поодинокі зафіксовано спільнокореневі маніфестанти *ку'харство* (н. п. 1), *ку'хд'варство* (н. п. 27), *ку'хд'варен':а* (н. п. 39); *стр'ан'на* (н. п. 2, 43), *стр'анан':а* (н. п. 32, 39); лексеми *ску'л'емешити* (н. п. 23), *скан'д'орити* (н. п. 23), *се'вас'тожити* (н. п. 50), *звар'гани'ти* (н. п. 23, 33), *ско'л'тити* (н. п. 23), *кул'індр'їя* (н. п. 52), *повар'увати* (н. п. 14), *'кухн'а* (н. п. 14); двослівні сполуки: *при'гд'туван':а 'йїжі* (н. п. 6, 8, 36, 42, 53), *звар'ити 'йїсти* (н. п. 14), *вд'рити 'йїсти* (н. п. 30), *вд'рит' 'йїсти* (н. п. 31), *гд'товит' 'йїсти* (н. п. 18, 17, 24), *вд'рін':а 'йїжі* (н. п. 21), *вд'рит' ст'раву* (н. п. 29), *'порити 'йїжу* (н. п. 50).

Деякі з виявлених лексем демонструють способи обробки продуктів під час приготування страв: *вд'рін':а* (н. п. 10, 17, 19, 21, 22, 25, 35, 44, 57), *вд'рити* (н. п. 3, 7, 22, 24, 33, 61), *вд'рит'* (н. п. 8, 15, 23), *'варка* (н. п. 23, 40, 59, 61), *п'ч'ін':а* (н. п. 10, 17, 21, 61), *зап'ікан':а* (н. п. 61), *'жарка* (н. п. 59, 61). Значного територіального поширення не має жоден репрезентант.

Незважаючи на поодинокі функціонування лексем на позначення процесу приготування їжі, таких як *ску'л'емешити*, *се'вас'тожити*, *звар'гани'ти*, *ско'л'тити*, *скан'д'орити*, деякі з них відомі й іншим діалектам. Так, словотвірний варіант *накандьорено* 'наготовлено страв' [27, 252] виявлено в говірках Харківщини. Номен *ку'лемесит'* 'занимається стряпней (обычно печь что-либо)' [29, 16, 57]; *ску'л'емешит'* 'состряпать, сварить, сготовить' фіксує словник російських народних говірок [29, 38, 182]. До реєстру тлумачного словника В. І. Даля вміщено слово *ку'лемеса* із значенням 'всякая смесь', а також спільнокореневе *ку'лемесит'* 'говорить или делать вздор, бестолочь, производит беспорядок, сумбур или путаницу; будоражить, делать сумятицу' [11, 355]. Ураховуючи відомості двох російських лексикографічних джерел, припускаємо, що дієслово *ку'лемесит'*, яке в словнику В. І. Даля не пов'язано з приготуванням їжі, з часом зазнало семантичної трансформації: розширило значення, отже, у сучасному словнику російських говірок цей номен уже вжито на позначення процесу приготування страв.

В етимологічному словнику української мови номен *'варка* подано із значенням, притаманним давній лексикографічній праці (СГ), пор.: *'варка* 'голова риби' [13, I, 333] і *'варка* 'рыбья голова' [28, I, 127]. Етимологи припускають, що це слово 'може бути зіставлене й з дієсловом *варити* (з риб'ячими головами варять юшку)' [13, I, 333]. У СГ на позначення процесів приготування їжі зафіксовано лексеми *гд'тувати* 'о кушань-

яхъ: приготувають, варить' [28, I, 319], *приготування* 'приготовлення', *приготувати* 'приготувить' [28, III, 413], *кухарство* 'поваренне искусство, стряпня', *куховарити, кухарити, кухарювати* [28, II, 333], *зап'юкати, запек'юти* 'запекать, запечь' [28, II, 79], *жарити* 'жарить, печь, жечь' [28, I, 474], *поратися* 'заниматься по хазяйству, стряпать' [28, III, 342], *печіння=печиво* 'печеніє' [28, III, 149], *варінка, варіння* 'варка, вареніє'; *варити* 'варить, стряпать' [28, I, 127]. Як бачимо, на сучасному хронологічному зрізі кількість репрезентантів аналізованої семи значно більша: 36 проти 16, зафіксованих у давньому джерелі.

Умовно до аналізованої ЛСГ віднесено й мікропарадигму на позначення особи, яка займається приготуванням їжі. Сему 'людина, яка готує їжу' в більшості обстежених говірок (41 н. п.) представлено репрезентантами: *повар* (н. п. 2 – 6, 8 – 13, 15 – 17, 19 – 21, 24, 26, 27, 29 – 33, 35 – 37, 39, 42, 44 – 49, 52, 55 – 57, 59), менш активно вживають номени *кухар* (18 говірок – н. п. 1, 8, 14, 21, 24, 26, 28, 37, 38, 40, 41, 46, 47, 52, 54, 56, 60, 61) та *кухарка* (14 говірок – н. п. 1, 2, 23, 30, 31, 33, 37, 38, 48, 50, 51, 53, 56, 58). У кількох говірках виявлено назви *повариха* (н. п. 2, 7, 17, 22), *господин'а* (н. п. 6, 8, 18, 21). Лексеми *господарка* (н. п. 8, 37, 50), *хаз'яйка* (н. п. 8, 17, 36), *кухар*' (н. п. 14, 24), *куховарка* (н. п. 34, 38, 43), *повар*' (н. п. 25, 58), *повар'а* (н. п. 20), *домохаз'яйка* (н. п. 24), *стр'апуха* (н. п. 32) зафіксовано спорадично.

У говірках інших діалектних зон сему репрезентовано назвами: лемк. *кухарка* (*куховарка*) [25, 359], гуцул. *кухарка* 'варилиха на весіллі' [30, 296], *варило* – 'кухар, повар' [26, 20], бойк. *кухарка* 'куховарка' [24, I, 399].

Лексеми *кухарь*, *кухарка*, *куховар*, *кухарочка* [28, II, 333], *господарка* [28, I, 317], *господиня* 'хазяйка, госпожа' [28, I, 318], *хаз'яйка* 'хазяйка' [28, IV, 383] СГ фіксує з ustalеним значенням, однак кількісний склад лексем на сучасному рівні більший – 13 проти 7, наявних у СГ.

Отже, проведене дослідження свідчить, що, зафіксовані на обстеженій території назви мають різну функціональну активність: наявні ключові маніфестанти й номени, які перебувають на периферії. Більшість лексем властива й говіркам інших діалектних угруповань, де вони побутують з тотожним, семантично близьким або відмінним щодо обстежених говірок значенням. Лексика загалом демонструє динамічні зрушення, які виявляються в кількісно більшому репертуарі назв на синхронному зрізі. Поповнення на-

зв відбувається за рахунок наявності двослівних номенів та граматичних варіантів.

Умовні скорочення

бойк. – бойківське
гуцул. – гуцульське
зх.-волин. – західноволинське
зх.-поліс. – західнополіське
лемк. – лемківське
н.-наддніпр. – нижньонаддніпрянське
н. п. – населений пункт
поділ. – подільське
сх.-поліс. – східнополіське
сх.-степ. – східностепове

Список обстежених населених пунктів у Луганській області

1. смт Троїцьке; 2. с. Привілля, Троїцький р-н; 3. с. Червоноармійське, Білокуракинський р-н; 4. с. Солідарне, Білокуракинський р-н; 5. с. Новобіла, Новопсковський р-н; 6. с. Березівка, Новопсковський р-н; 7. с. Павленкове, Новопсковський р-н; 8. смт Білолуцьк, Новопсковський р-н; 9. с. Височинівка, Марківський р-н; 10. с. Тарасівка, Троїцький р-н; 11. с. Новочервоне, Троїцький р-н; 12. с. Попівка, Білокуракинський р-н; 13. с. Павлівка, Білокуракинський р-н; 14. смт Білокуракине; 15. с. Осинове, Новопсковський р-н; 16. с. Донцівка, Новопсковський р-н; 17. с. Просяне, Марківський р-н; 18. смт Марківка; 19. с. Веселе, Марківський р-н; 20. с. Оборотнівка, Сватівський р-н; 21. с. Куземівка, Сватівський р-н; 22. с. Нижня Дуванка, Сватівський р-н; 23. с. Закотне, Новопсковський р-н; 24. с. Ко-ломийчиха, Сватівський р-н; 25. с. Мілуватка, Сватівський р-н; 26. смт Сватове; 27. с. Петрівка, Сватівський р-н; 28. с. Караван-Солодкий, Марківський р-н; 29. с. Бондарівка, Марківський р-н; 30. с. Морозівка, Міловський р-н; 31. с. Півнівка, Міловський р-н; 32. с. Зориківка, Міловський р-н; 33. с. Великіцьк, Міловський р-н; 34. с. Стрільцівка, Міловський р-н; 35. с. Калмиківка, Міловський р-н; 36. с. Лиман, Старобільський р-н; 37. с. Підгорівка, Старобільський р-н; 38. с. Піщане, Старобільський р-н; 39. Старобільськ; 40. с. Чмирівка, Старобільський р-н; 41. с. Бутове, Старобільський р-н; 42. с. Литвинівка, Біловодський р-н; 43. с. Кононівка, Біловодський р-н; 44. с. Новолимарівка, Біловодський р-н; 45. с. Семикозівка, Біловодський р-н; 46. с. Плугатар, Біловодський р-н; 47. смт Біловодськ; 48. с. Макіївка, Кременський р-н; 49. с. Червонопопівка, Кременський р-н; 50. смт Кременна; 51. с. Варварівка, Кременський р-н; 52. с. Шпотине, Старобільський р-н; 53. с. Малохатка, Старобільський р-н; 54. с. Колядівка, Новоайдарський р-н; 55. с. Победа, Новоайдарський р-н; 56. смт Новоайдар; 57. с. Смолянинове, Новоайдарський р-н; 58. с. Новоахтирка, Новоайдарський р-н; 59. с. Дмитрівка, Новоайдарський р-н; 60. смт Станично-Луганське; 61. с. Миколаївка, Станично-Луганський р-н.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анохина Л.И. Лексика питания: названия печеных кушаний из муки в орловских говорах: структурно-семантический аспект: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 „Русский язык”. – Орел, 1996. – 242 с.
2. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: у 2 т. – Луцьк: Вежа, 2000. – Т. 1-2.
3. Бевзенко С.П. Українська діалектологія: навч. посіб. для студ. філол. ф-тів ун-тів і пед. ін-тів. – К.: Вища шк., 1980. – 245 с.
4. Брилінський Д. Словник подільських говірок. – Хмельницький: РВВ, 1991. – 117 с.
5. Вешторт Г.Ф. Лингвогеографическая дифференциация Припятского Полесья (на материале названий пищи): автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук: спец. 661 „Языки народов СССР (белорусский язык)”. – Минск, 1969. – 19 с.
6. Власова Л.А. Лексика кухонной утвари и посуды в орловских говорах: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. – Орел, 2002. – 269 с.
7. Ганудель З. Народні страви і напої: лексика українських говірок Східної Словаччини. – Пряшів, 1987. – 215 с.
8. Губарева В.В. Лексика питания в говорах Тамбовской области: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. – Тамбов, 2001. – 238 с.
9. Гуцульські говірки: короткий слов. / відп. ред. Я. Закревська. – Л., 1997. – 232 с.
10. Гоца Е.Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – Ужгород, 2001. – 466 с.
11. Даль В.И. Толковый словарь русского языка. Современная версия. – М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 736 с.
12. Дмитриева С.В. Лексика тематической группы „Питание” в народной речи в ареальном аспекте: на материале псковских говоров : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук: спец. 10.02.01 „Русский язык”. – Псков, 1999. – 19 с.
13. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / ред.-кол.: О.С. Мельничук та ін. – К.: Наук. думка, 1982. – Т. 1. – 631 с.
14. Загнітко Н.Г. Назви їжі, напоїв у східноstepових говірках Донеччини: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – Донецьк, 2011. – 453 с.
15. Иванов В. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края. – Харьков, 1898. – Т. 1. – 1012 с.
16. Ильинская Н.Г. Лексика, обозначающая выпеченные изделия (на материале архангельских говоров): автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук: спец. 10.02.01 „Русский язык”. – М., 1985. – 23 с.
17. Карасёва Т.В. Названия пищи в воронежских говорах: этнолингвистический аспект: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. – Воронеж, 2004. – 250 с.
18. Корзонюк М.М. Матеріали до словника західноволинських говірок. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 62 – 267.
19. Лисенко П.С. Словник поліських говірок. – К.: Наук. думка, 1974. – 260 с.
20. Лутовинова И.С. Комплексное лингвистическое исследование названий кушаний в Псковских говорах: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук: спец. 10.02.02 „Русский язык”. – Л., 1977. – 14 с.
21. Малоземлина О.В. Лексика пищи в говорах камчадалов: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук: спец. 10.02.01 „Русский язык”. – Ярославль, 2009. – 23 с.
22. Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови. – Л.: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 224 с.
23. Омельченко З.Л., Клименко Н. Б. Матеріали до словника східноstepових українських говірок. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 114 с.
24. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. – К.: Наук. думка, 1984. – Ч. 1 – 2.
25. Пиртей П.С. Словник лемківської говірки. – Івано-Франківськ, 1986. – 468 с.
26. Піпаш Ю.О., Галас Б. К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). – Ужгород, 2005. – 266 с.
27. Сагаровський А.А. Матеріали до діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини). – Вип. 1. – Х.: ОВВ НМЦ ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. – 296 с.
28. Словарь української мови: у 4 т. / за ред. Б. Грінченка. – К., 1958. – Т. I – IV.
29. Словарь русских народных говоров / гл. ред. Ф. П. Филин. – М. – Л.: Наука, 1965 – 2007. – Вып. 16, 38.
30. Словник говірки с. Бродина Олекси Горбача // Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження / відп. ред. Я. Закревська. – Л., 2000. – С. 247 – 354.
31. Турчин Є.Д. Назви їжі на Східному Поліссі. – Л.: Укр. акад. друк., 2012. – 347 с.
32. Турчин Є.Д. Словник села Тилич на Лемківщині. – Л.: Укр. акад. друк., 2011. – 384 с.
33. Ур Л.Л. Назви їжі й кухонного начиння в південних ужансько-латорицьких угорських говірках Закарпатської області: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.09. – Ужгород, 2004. – 189 с.
34. Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини: у 4 т. – Запоріжжя, 1992. – Т. 1-4.

Voloshynova M.O. General Names of Food in Ukrainian East Sloboda Patois

Abstract: The article deals with one of the most topical problems of modern linguistics, i.e. the analysis of the local territorial dialects. A significant interest of linguists to a profound and complex study of the vocabulary of folk patois is preconditioned by a number of reasons among which we would mention the concernment of scholars about the material and spiritual culture of their nations, the history of the development of the native language. The East Sloboda patois which belong to the new formations and which appeared as a result of the occupation and settlement in the Sloboda Ukraine, are supposed to be little studied and that is why their thorough investigation remains a topical task for the

Ukrainian dialectology today, in particular the problems of the systemic description of different thematic groups of the vocabulary. Food as a man's everyday need reveals most fully people's everyday life, their characters and traditions, their alimentary preferences, limitations and prohibitions, therefore it is a valuable source for researchers. Based on the factual material found in the villages of East Sloboda, the author makes a lexical and semantic analysis of the general names of the nourishing and innutritious food, the names connected with the processes of cooking, with the activities of a man that cooks, etc. During the research, the quantitative composition of the representatives of the analyzed semes and their functional activity were revealed. Special attention was paid to the lexical and semantic parallels in distant and related patois of other dialectal continuums, for the genetic basis of the appearance and formation of East Sloboda patois were the Poltava, Podolye and Central Sloboda dialects. With the discovery of the dynamic processes in the vocabulary as a mobile component of language, the nomens of the lexical and semantic group of "General names of food" were analyzed from the point of view of defining the static and the dynamic in them, as well as the transformation processes that take place in the semantics of the analyzed linguistic units. In order to realize it, a comparative analysis of the found manifestations with the historical lexicographic and ethnographic sources was made which allowed retracing the spatial behavior of the lexems on the following two time samples, i.e. synchronic and diachronic.

Keywords: food, seme, nomen, dialects, East Sloboda patois.

Волошинова М. А. Общие наименования пищи в украинских восточнособожанских говорах

Аннотация: Статья посвящена актуальной проблеме современной лингвистической науки – исследованию местных территориальных диалектов. Значительный интерес языковедов к глубокому и комплексному изучению лексики народных говоров обусловлен рядом причин, среди которых и заинтересованность ученых материальной и духовной культурой своего народа, историей развития родного языка. Восточнособожанские говоры, которые принадлежат к новообразованным и возникли в результате заселения и дозаселения Слободской Украины, считают еще недостаточно исследованными, поэтому их всестороннее изучение, в частности и системные описания различных тематических групп лексики, и сегодня остаются актуальной задачей украинской диалектологии. Пища как каждодневная потребность человека наиболее полно раскрывает ежедневную жизнь народа, его быт, традиции, пищевые предпочтения, ограничения и запреты, поэтому является ценным источником для исследователей. В настоящей статье на фактическом материале, зафиксированном в селах Восточной Слободжанщины, осуществлен лексико-семантический анализ общих наименований питательной и непитательной пищи, названий, связанных с процессами приготовления пищи, родом деятельности человека, занимающегося приготовлением пищи, и т. д. В ходе исследования выявлены количественный состав репрезентантов анализированных сем, их функциональная активность. Особое внимание обращено на лексико-семантические параллели в отдаленных и смежных говорах других диалектных континуумов, поскольку генетической основой для возникновения и формирования восточнособожанских говоров стали полтавские, подольские, центрально-слободжанские говоры. В связи с выявлением динамических процессов в лексике как подвижной составляющей языка номены лексико-семантической группы „Общие наименования пищи” проанализированы на предмет определения статического и динамического, а также трансформационных процессов, происходящих в семантике исследуемых языковых единиц. Для реализации этого в ходе описания был проведен сравнительный анализ зафиксированных манифестантов с историческими лексикографическими и этнографическими источниками, что дало возможность проследить пространственное поведение лексем на двух временных срезах – синхронном и диахронном.

Ключевые слова: пища, сема, номен, говоры, восточнособожанские говоры.